

7. BLS Handbook of Methods, Division of BLS Publishing, NE Washington, DC April. 2007.
8. Employment Projections methodology — Bureau of Labor Statistics. [Електронний ресурс] — Режим доступу: — [http://www.bls.gov/emp/ep_projections_methods.htm # occupational_employment](http://www.bls.gov/emp/ep_projections_methods.htm#occupational_employment). — Дата поновлення 25 лютого 2013.
9. Standard Occupational Classification [Електронний ресурс] / Сайт Департаменту праці США — Режим доступу: <Http://www.bls.gov/soc/> — Дані на 25.08.2008.
10. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» // Урядовий кур'єр. — 2013. — № 1. — С. 9.
11. Gasskov Vladimir. Managing vocational training systems: A handbook for senior administrators. — Geneva: International Labour Office, 2000. — 278 p.
12. Маришвін Ю. М. Економічні та інституційні засади регулювання ринку праці України: Автореф. дис. ... д-р екон. наук: Інститут демогр. та соціал. досл. — К., 2013. — 36 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2013 р.

УДК 331. 101. 3;
УДК 331. 572. 4

Куліков Г. Т.,

д-р екон. наук, гол. наук. співр.,
відділ соціально-економічних проблем праці,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ НОВИХ РОБОЧИХ МІСЦЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено сучасні тенденції і проблеми створення нових робочих місць. Визначено чинники-мотиватори створення нових високотехнологічних робочих місць. Запропоновано заходи по стимулюванню процесу створення високопродуктивних робочих місць. Обґрунтовано необхідність створення статистичної бази про наявність, структуру і рух робочих місць.

В статье исследованы современные тенденции и проблемы создания новых рабочих мест. Определены факторы-мотиваторы создания новых высокотехнологических рабочих мест. Предложены меры по стимулированию процесса создания высокопроизводительных рабочих мест. Обоснована необходимость создания статистической базы о наличии, структуре и движении рабочих мест.

The article investigates the modern tendencies and problems of the creation of new and defines various factors motivating the creation of new high-tech ones. The author proposes measures to encourage the creation of the necessity of creation of a statistical database about the jobs availability, structure and movement.

Ключові слова. Створення нових робочих місць, зайнятість населення, безробіття, чинники-мотиватори, стимулювання, інвестиції, продуктивність праці.

Ключевые слова. Создание новых рабочих мест, занятость населения, безработица, факторы-мотиваторы, стимулирование, инвестиции, производительность труда.

Keywords. Creation of new jobs, employment, unemployment, motivating factors, encouragement, labor productivity.

Вступ. Найважливішим пріоритетом соціально-економічної політики держави є забезпечення високопродуктивної праці, для чого необхідно активізувати процес створення нових високотехнологічних і високопродуктивних робочих місць. Потреба у створенні нових робочих місць набуває актуальності внаслідок необхідності зниження рівня безробіття, підвищення ефективної зайнятості населення, продуктивності праці та капіталу. Проблемам активізації процесу створення нових

робочих місць в Україні присвячено праці багатьох вітчизняних науковців і фахівців. Зокрема, у роботах І. Бондар, А. Колота, І. Петрової, В. Петюха, В. Савченко, Н. Анішиної, В. Блізнюк, Л. Лісогор, Д. Верби та інших закладаються основи збалансованого відтворення кількості робочих місць, обсягів основних фондів і чисельності працівників, досліджується вплив інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств на масштаби сфери докладання праці.

Проте питання активізації процесу створення нових робочих місць залишаються недостатньо вивченими. Це диктує необхідність здійснення системного дослідження сучасних тенденцій і проблем створення нових робочих місць, розробки заходів по активізації процесу створення високопродуктивних робочих місць.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сучасних тенденцій і проблем створення нових робочих місць, розробка заходів з активізації створення високотехнологічних робочих місць як чинника підвищення продуктивності праці і економіки в цілому.

Результати дослідження.

1. Стан і тенденції створення нових робочих місць.

Проведений нами аналіз показників зайнятості населення і безробіття свідчить, що за останні роки вони зазнали певних змін (табл. 1).

Таблиця 1

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ
ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ
У 2008—2011 РОКАХ**

Показники	2008	2009	2010	2011
Чисельність економічно активного населення у віці 15—70 років, тис. осіб	22 397,4	22 150,3	22 051,6	22 056,9
Рівень зайнятості населення (у % до всього населення)	59,3	57,7	58,5	59,2
Кількість безробітних (у віці 15—70 років, за методологією МОП), тис. осіб	1425,1	1958,8	1785,6	1732,7
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	6,4	8,8	8,1	7,9
Чисельність населення, зайнятого у неформальному секторі економіки, тис. осіб	4563,8	4469,9	4649,2	4704,9
Рівень участі населення, зайнятого у неформальному секторі економіки, у відсотках до зайнятого населення	21,8	21,1	22,9	23,1

Джерела: [1, с. 60, 100; 2, с. 54, 87; 3, с. 54, 87; 4, с. 52, 87].

Як видно з табл. 1, чисельність економічно активного населення у 2011 році в порівнянні з 2008 роком зменшилася на 1,5 %, рівень зайнятості знизився на 0,1 %. Відповідно зросла кількість безробітних на 21,6 % і рівень безробіття на 1,5 в. п. При цьому на 3,1 % збільшилася чисельність населення, зайнятого у неформальному секторі економіки.

Чисельність працівників, забезпечених створеними новими робочими місцями, істотно розрізняється на підприємствах різних форм господарювання (табл. 2).

**ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ,
ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СТВОРЕНИМИ НОВИМИ РОБОЧИМИ МІСЦЯМИ У ПІДПРИЄМЦІВ
І САМОЗАЙНЯТИХ У 2008—2011 РОКАХ**

Роки	Чисельність працівників, забезпечених створеними новими робочими місцями				
	Всього, тис. осіб	у тому числі			
		у юридичних осіб-підприємців	у фізичних осіб-підприємців	фізичних осіб-підприємців	самозайнятих осіб-платників податку з доходів фізичних осіб
2008	1085,4	310,5	428,3	345,5	1,1
2009	748,0	201,7	319,1	226,2	1,0
2010	831,4	192,5	388,0	249,9	1,0
2011	1014,06	375,1	460,7	175,5	2,7

Джерело: За даними Міністерства соціальної політики України.

З табл. 2 видно, що в 2008 році було створено робочих місць більше, ніж у наступні роки. Починаючи з 2009 року їх кількість стала зростати, але так і не досягла рівня 2008 року. У 2011 році найбільше забезпечувалися новими робочими місцями працівники у фізичних осіб — підприємців (45,4 %), менше всього — самозайняті особи (0,3 %).

Важливе значення в Україні надається стимулюванню роботодавців у створенні нових робочих місць. Проте питома вага чисельності працівників, забезпечених створеними новими робочими місцями у юридичних осіб-підприємців за рахунок надання дотації роботодавцю, складає у 2011 році всього 9,4 %.

В останні роки кількість створених робочих місць обраховується відповідно до Методики моніторингу створення робочих місць, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 512 «Деякі питання моніторингу створення робочих місць» [5, с. 125 — 126; 6, с. 126 — 133]. Ця Методика визначає порядок розрахунку показників, що характеризують кількість працівників, забезпечених створеними робочими місцями у розрізі адміністративно-територіальних одиниць і за видами економічної діяльності. Слід особливо підкреслити, що об'єктами моніторингу є дані щодо чисельності зайнятих економічною діяльністю протягом звітного періоду працівників, а не самі новостворені робочі місця. Тобто, проводиться облік не кількості знов створених робочих місць, а кількості працівників, забезпечених знов створеними підприємцями робочими місцями. Офіційна державна статистика існуючих і новостворюваних робочих місць відсутня.

2. Чинники-мотиватори створення нових робочих місць.

Великий вплив на процес створення нових робочих місць чинять різного роду чинники. На наш погляд, первинне значення має чинник попиту — підвищення рівня сукупного попиту, що обумовлює економічне зростання в масштабі національного господарства. Дієвим мотиватором створення нових робочих місць є розвиток внутрішнього виробництва і попиту на основі жорстких протекціоністських заходів з боку держави, реалізації урядом інфраструктурних проектів, будівництва нових підприємств. Стимулювання державою розвитку внутрішнього ринку і підтримка вітчизняного товаровиробника до-

зволить створювати нові високотехнологічні робочі місця в економіці країни та її секторах.

Потужним чинником-мотиватором створення нових робочих місць може також бути розширення ринків збуту для товаровиробників шляхом формування зон вільної торгівлі з іншими країнами. Зокрема, позитивно відіб'ється на збільшенні кількості нових робочих місць в Україні створення зони вільної торгівлі з країнами СНД, Туреччиною та іншими країнами.

В Україні негативно впливає на попит і на процес створення високотехнологічних робочих місць повільний темп зростання валового внутрішнього продукту, сам розмір якого нікчемно малий (у порівнянні з розвиненими країнами).

У держбюджет 2012 року був закладений прогноз зростання реального ВВП на 3,9 %. За оцінками фахівців Світового банку, зростання української економіки в 2012 році становило 0,5 %. Такий низький рівень зростання валового внутрішнього продукту, враховуючи дуже низький розмір ВВП у порівнянні з розвиненими країнами, свідчить про недостатність ресурсів в економіці. Світовий банк погіршив прогноз зростання української економіки у 2013 році з 3,8 % до 2,2 %, а у 2014-му — з 4,0 % до 3,2 % [7]. Європейський банк реконструкції і розвитку спрогнозував ріст ВВП України в 2013 році на рівні 1 %, що стане одним із самих низьких показників у Європі [8, с. 5].

Не менш значущим у справі створення нових робочих місць є чинник демонополізації, який спрямований на розвиток конкуренції. Надмірна монополізація вітчизняного виробництва служить серйозним чинником, що гальмує створення нових робочих місць. Мультимільйонери контролюють значну частину національної економіки: паливно-енергетичний сектор, будівельний ринок, гірничодобувний комплекс, всю важку промисловість, автомобільну промисловість і транспортні послуги. Монополіст не зацікавлений вкладати гроші у нову техніку і прогресивні технології, оскільки йому вигідніше використовувати дешеву робочу силу. У таких умовах відсутня конкуренція як головна рушійна сила модернізації, яка в базових галузях катастрофічно низька. Для того, щоб у бізнеса було бажання інвестувати в модернізацію, треба зменшити масштаби монополій. Одним з основних інструментів демонополізації служить створення сприятливих умов для розвитку малих і середніх підприємств, їх модернізації.

Ключове значення в процесі створення нових робочих місць мають чинники продуктивності праці і інвестиції в основний капітал. Вітчизняна економіка вимагає потужного платоспроможного попиту як усередині країни, так і за кордоном, для продукції вітчизняного виробництва. У цьому відношенні максимально б сприяли створенню нових робочих місць інвестиції, залучати які необхідно з метою забезпечення розвитку високотехнологічних базових галузей економіки, зокрема аерокосмічної галузі, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, біо- та нанотехнологій, створення сучасних матеріалів, фармацевтичної продукції та медичної техніки.

Про динаміку зміни продуктивності праці і інвестицій останніми роками можна судити на основі даних табл. 3.

З табл. 3 витікає, що за період з 2008 по 2011 рік продуктивність праці (ВВП у розрахунку на одну особу) зменшилася на 2,8 в. п., а інвестиції в основний капітал знизилися на 30,7 в. п. У кризовий 2009 рік обсяг інвестицій в основний капітал зменшився майже в два рази (58,5 в. п.). Зниження обсягів інвестування у 2008—2010 роках викликало відповідне падіння продуктивності праці. Це означає, що нові робочі місця створюються на старій технічній і технологічній базі.

ДИНАМІКА ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ І ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ
У 2008—2011 РОКАХ

Показники	2008	2009	2010	2011
ВВП у розрахунку на одну особу (у фактичних цінах), грн	20 495	19 832	23 600	28 806
Індекс ВВП у розрахунку на одну особу	102,9	85,6	104,6	105,5
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млрд грн	233,1	151,8	150,7	209,1
Індекс інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах)	97,4	58,5	99,4	122,4

Джерела: [9, с. 25, 27].

Внаслідок дуже низької інвестиційної активності останніх років основні засоби значно зношені: в економіці України на 75 %, у переробній промисловості – майже на 70 %, на транспорті і зв'язку — на 95 % [9, с. 93] і в найближчі п'ять років почне інтенсивно вибувати, скорочуючи тим самим робочі місця. У зв'язку з цим найближчими роками важливо відтворити на новітній техніко-технологічній базі діючі робочі місця всієї індустріальної сфери.

Темпи зростання обсягів прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з 2008 по 2012 роки знижуються (за розрахунками автора, індекс приросту в 2008 р. склав 120,6 %, у 2011 р. — 110,2 % [9, с. 266]. При цьому слід враховувати, що інвестиціями розвитку є всього лише невелика частина прямих іноземних інвестицій, а для створення нових робочих місць використовується тільки частина цих інвестицій. За розрахунками Комітету економістів України, в 2011 році з \$ 6 млрд інвестицій тільки \$ 500 млн були спрямовані на створення нових робочих місць і підприємств.

У справі створення високотехнологічних робочих місць важливе значення має чинник активізації інноваційної діяльності. За даними Держстату України інноваційні показники невисокі. Так, кількість інноваційно активних промислових підприємств зросла з 13,0 % у 2008 році до 16,2 % у 2011 році, тоді як частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції, за розрахунками автора, зменшилася за цей же період з 5,0 % до 3,2 % [9, с. 106, 323, 326].

Це обумовлюється частково тим, що кількість спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи, зменшилася за цей же період з 94,1 тис. до 85,0 тис. осіб, а питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП — з 0,90 % до 0,79 % [10, с. 24; 11, с. 24].

Велику роль грає чинник державної підтримки створення нових робочих місць і передусім — законодавче забезпечення цього процесу. В цьому відношенні важливим є нещодавно ухвалений інвестиційний Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [12]. Цей Закон спрямований на створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках розвитку економіки з метою запровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць. У законопроекті передбачені відповідні пільги для підприємств, що створюють нові робочі місця, а також пільги для підприємств, які ввозять устаткування, що не має аналогів в Україні. Це послужить серйозним стимулом для технологічного оновлення промислового парку країни.

Новим законом України «Про зайнятість населення», прийнятим у 2012 році, передбачені заходи щодо стимулювання роботодавців створювати нові робочі місця (стовідсоткова компенсація єдиного соціального внеску при працевлаштуванні на новостворені робочі місця для окремих категорій населення). На наш погляд, ці заходи можуть дати лише незначний ефект. Це обумовлюється тим, що роботодавець створює робочі місця не тому, що він отримає певні пільги, а через необхідність (у міру споживи в робочих місцях). Робочі місця створюються у зв'язку з потребою у збільшенні випуску продукції. Тому треба поставити роботодавців в такі умови, щоб вони вимушені були модернізувати свої виробництва і тоді нові робочі місця з'являться як наслідок цієї модернізації.

Величезне значення має державна фінансова підтримка підприємств, у першу чергу — пряма. Життєздатні в інших умовах підприємства, зокрема, малі і середні, не лише зіткнулися з падінням попиту до мінімуму, але і відчують кредитний голод. Малі і середні підприємства (МСП) можуть забезпечити основну кількість робочих місць і тому їм доцільно надавати адресну допомогу в ситуації різкого падіння попиту на їх продукцію (послуги), мало залежного від самих підприємств.

Важливою формою державної підтримки може стати розширення доступу підприємств до кредитів. Визначальною характеристикою кризового періоду є різке скорочення обсягу кредитування підприємств, особливо МСП. Збереження МСП у цей кризовий період — стратегія, націлена на збереження і створення робочих місць, і тому особливу допомогу необхідно надати сектору малих підприємств. Найважливішим завданням є розвиток сфери прямого інвестування для МСП, полегшення для них доступу до фінансування.

Серйозною формою державної підтримки є зниження податків, яке веде до зростання реальних доходів підприємств, а також до зменшення витрат на ведення бізнесу. Як показує світовий досвід, через це скорочуються надходження до державного бюджету, проте вважається, що цей ефект компенсується збереженими робочими місцями.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні вартісного підходу до оцінки робочих місць, політики створення нових робочих місць у більш загальному контексті, у взаємозв'язку з динамікою ринку праці, реформами системи оподаткування і модернізацією економіки з метою забезпечення збалансованого формування структури робочих місць і ефективного управління трудовим потенціалом і виробництвом.

Висновки. Основні висновки та результати дослідження зводяться до такого:

1. Визначені чинники-мотиватори процесу створення нових високотехнологічних робочих місць: чинники попиту, демонополізації виробництва, наявності конкурентної середовища, збільшення інвестицій в основний капітал, активізації інноваційної діяльності, державної підтримки створення нових робочих місць.

2. Створення нових робочих місць шляхом державного стимулювання роботодавців носить обмежений характер і не дає належного економічного і соціального ефекту. Важливо не стільки стимулювати з боку держави роботодавців по створенню нових висококваліфікованих і високооплачуваних робочих місць, скільки сформуванню ринкового конкурентного механізму оптимізації кількості робочих місць. Такий механізм доцільно формувати за рахунок обмеження монополізму і створення умов для розвитку малого і середнього бізнесу. Це має стати головним напрямом мотивації процесу створення нових робочих місць.

3. Створювати нові робочі місця в першу чергу доцільно в пріоритетних і конкурентоспроможних галузях економіки. Для розвитку високотехнологічного ви-

робництва у цих і інших галузях необхідно впроваджувати новітні технології, поліпшувати інвестиційний клімат, здійснювати дерегуляцію економіки, мінімізацію втручання держави, особливо контролюючих організацій, у роботу бізнесу і розширяти ринки збуту. Створення нових робочих місць можливе з одночасним створенням сприятливих умов для розвитку економіки і ведення бізнесу в Україні.

4. Доцільно ввести статистичний облік кількості робочих місць, що діють, і кількості створених нових робочих місць. Для цього слід розробити методіку статистичного спостереження за обсягами, структурою і динамікою діючих робочих місць в економіці. Необхідно створити надійну статистичну базу, яка б несла інформацію про наявність, структуру і рух робочих місць. Показники руху робочих місць має сенс включити у систему показників зайнятості населення і розміщувати їх на сайті Державної служби статистики України. Вдосконалення обліку робочих місць, включення показників руху робочих місць до системи показників зайнятості і використання праці персоналу здатне суттєво поліпшити контрольованість і керованість використання праці на вітчизняних підприємствах, підвищити ефективність зайнятості населення.

Литература

1. Економічна активність населення України 2008: Стат. збірник / Державна служба статистики України. Відп. за випуск Н. В. Григорович. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2009. — 234 с.
2. Економічна активність населення України 2009: Стат. збірник / Державна служба статистики України. Відп. за випуск І. В. Сенік. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. [Електроний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.com.ua>
3. Економічна активність населення України 2010: Стат. збірник / Державна служба статистики України. Відп. за випуск І. В. Сенік. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. [Електроний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.com.ua>
4. Економічна активність населення України 2011: Стат. збірник / Державна служба статистики України. Відп. за випуск І. В. Сенік. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. [Електроний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.com.ua>
5. Деякі питання моніторингу створення робочих місць: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. // Офіційний вісник України. Щотижневий збірник актів законодавства. — 2006. — № 16, 3 травня.
6. Методика моніторингу створення робочих місць: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 512 // Офіційний вісник України. Щотижневий збірник актів законодавства. — 2006. — № 16, 3 травня.
7. Товстиженко А. Світовий банк погіршив прогноз зростання української економіки <http://dt.ua/ECONOMICS/svitoviy-bank-pogirshiv-prognoz-zrostannya-ukrayinskoji-ekonomiki.html>
8. Панченко Ю. ЕБРР не ждет подъема / Коммерсант. — 2012. — № 7, 22 января. — С. 5, 6.
9. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. За ред. О. Г. Осауленка. Відп. за випуск О. Е. Остапчук. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. — 558 с. [Електроний ресурс]. Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Україна — 2010 / Державна служба статистики України. Стат. збірник. Відп. За вип. Н. П. Павленко. — К., 2011. — 27 с. [Електроний ресурс]. Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Україна — 2011 / Державна служба статистики України. Стат. збірник. Відп. За вип. О. Е. Остапчук — К., 2012. — 27 с. [Електроний ресурс]. Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 6 вересня 2012 року № 5205 — VI. Електроний ресурс]. Доступний з: <http://www.partyofregions.org.ua>

Стаття надійшла до редакції 25.02.2013.